

Peniaze

V minulosti ľudia peniaze nepoznali, lebo ich nepotrebovali. Jednotlivé kmene alebo skupiny si najskôr vyrábali všetko sami – potraviny, ošatenie a pod. Neskôr sa kmene začali špecializovať na výrobu určitých statkov a služieb. Jedni pestovali obilie, iní opracúvali kožušiny, ďalší vyrábali iné druhy tovaru. Vyrobené tovary sa začali vymieňať. Postupne tak dochádza k del'be práce. **Del'ba práce** si vyžadovala sústavne vymieňať tovary. Jeden tovar sa náhodne vymieňal za iný. Takýto typ výmeny sa nazýval **naturálna výmena**.

Postupne sa však v procese výmeny vyčleňovali špecifické druhy tovarov, ktoré sa stali najvhodnejším platobným prostriedkom (kožušiny, dobytok, plátno a podobne). Vznikli prvé formy peňazí, ktoré mali tovarový charakter, a preto ich nazývame **tovarové peniaze**. Neskôr sa tieto tovarové peniaze takmer výlučne obmedzili na **drahé kovy**. Zo začiatku sa používali len úlomky bez označenia, neskôr razené vo forme mince.

 Prvé mince začali raziť Číňania okolo roku 1200 pred Kr. V 7. storočí pred Kr. začali používať kovové mince aj maloázijskí Lýdovia, razili ich z elektrónu (zliatina zlata a striebra). Prvé strieborné grécke mince sa objavili na ostrove Aigina (v 6. storočí pred Kr.).

Drahé kovy postupne nahradil nový druh peňazí, t. j. všeobecného prostriedku na výmenu, a to **papierové peniaze**.

Vo všeobecnosti za peniaze môžeme považovať všetko, čo slúži ako všeobecne prijímaný výmenný prostriedok alebo platidlo.

Peniaze – sú špecifickým druhom tovaru, za ktorý možno vymeniť všetky ostatné druhy tovarov a služieb na trhu.

Používanie papierových peňazí (po prvýkrát sa v Európe začali používať vo Francúzsku v 18. storočí) sa rýchlo rozšírilo, pretože sú vhodným výmenným prostriedkom, možno ich ľahko prenášať a skladovať. Navyše nevýhodou drahých kovov sa ukázal ich nedostatok.

V súčasnosti peniaze vystupujú v týchto formách:

- **kovové mince (drobné mince)** – slúžia na platenie v hotovosti,
- **papierové peniaze (bankovky)** – vydáva ich centrálna emisná banka v štáte; sú aj obeživom, t. j. hotovými peniazmi;
- **bankové, depozitné peniaze** – bezhotovostné peniaze, t. j. zápisy na účtoch v bankách, vklady na vkladných knižkách bez výpovednej lehoty (bežný účet), ktoré možno kedykoľvek vybrať alebo previesť z účtu na účet pomocou platobného príkazu alebo šekov. Využívajú sa na bezhotovostné platby, ale možno ich rýchlo premeniť na hotové peniaze (výberom z banky), čiže majú vysoký stupeň **likvidity** (rýchla premena na papierové peniaze). Nazývajú sa aj ako „skoro peniaze“ (kvázipeniaze), ktoré môžu mať podobu:
 - úročených vkladov s výpovednou lehotou (termínované depozitá) alebo bez výpovednej lehoty;
 - likvidných cenných papierov, najmä štátne obligácie, ktoré vydáva štát a majú charakter úveru.

Peňažné agregáty – M1, M2, M3. Sú usporiadané podľa miery likvidity peňazí. Peňažný agregát M1 sú peňažné prostriedky v užšom zmysle slova – tzv. transakčné peniaze (mince, papierové peniaze), šekové účty, cestovné šeky. Tieto peniaze možno v každom okamihu použiť na platby. Peňažný agregát M2 sú peňažné prostriedky, ktoré nemožno okamžite použiť na platby, ale za určitý čas je možné zameniť ich za platby (napr. vkladné knižky s výpovednou lehotou). Peňažný agregát M3 sa vyznačuje najmenšou likviditou (napr. cenné papiere).

V každej ekonomike peniaze plnia **3. základné funkcie**:

1. prostriedok výmeny – uľahčujú výmenu tovarov,
2. zúčtovacia jednotka – prostredníctvom nich určujeme cenu iných tovarov a služieb na trhu,
3. uchovávateľ hodnôt – hromadenie peňazí vo forme úspor.

Vzťah peňazí, cien a inflácie. Finančné trhy

Ak uvažujeme o vzťahu peňazí, cien a inflácie, musíme vychádzať zo všeobecnej cenovej hladiny, t. j. z cenového priemeru všetkých tovarov a služieb, nie z individuálnych cien. Najčastejšie sa zisťuje **index spotrebiteľských cien – ISC** (u nás sa donedávna označoval ako index životných nákladov). ISC zistíme na základe tzv. **spotrebného koša** statkov a služieb. Vypočítame ho ako vážený aritmetický priemer z cien potravín, šatstva, bývania, zdravotnej starostlivosti a iných tovarov a služieb každodennej potreby. ISC nám slúži na zistenie inflácie. **Inflácia** – signalizuje ekonomickú nerovnováhu, zvyšuje sa množstvo peňazí v obehú a s ňou aj cenová hladina tovarov a služieb, čím sa znižuje kúpna sila peňazí. V podmienkach inflácie dlžníci získavajú a veritelia strácajú. Vlastníci nehnuteľností nie sú postihnutí, cena ich majetku pri inflácii rastie.

Inflácia zvyčajne spôsobuje pokles reálnych príjmov obyvateľstva, rýchlejšie rastú výdavky na základné životné potreby a klesajú výdavky na predmety dlhodobej spotreby. **Mieru inflácie vypočítame:**

$$\frac{ISC_{16} - ISC_{15}}{ISC_{15}} \times 100$$

ISC₁₆ – index spotrebiteľských cien v roku 2016
ISC₁₅ – index spotrebiteľských cien v roku 2015

V závislosti od toho ako rýchlo rastú ceny, hovoríme o troch formách inflácie:

1. **mierna inflácia** – je charakterizovaná jednociferným ročným tempom rastu cien (1 – 9 %). Táto forma inflácie je prijateľná pre normálny chod ekonomiky,
2. **cválajúca inflácia** – dosahuje 10 až 1000 % ročne – tento typ inflácie už spôsobuje v ekonomike veľké hospodárske i sociálne problémy,
3. **hyperinflácia** – predstavuje taký typ inflácie, ktorý presahuje 1000 % tempo rastu cenovej hladiny ročne. Znamená výraznú dezorganizáciu ekonomiky a úplný rozpad peňažného systému krajiny (napr. v Nemecku v rokoch 1922 – 1923, ktorá vo svojej vrcholovej fáze dosahovala až 10 mld. %. Vznikla v dôsledku potreby splatiť vojnové reparácie, na ktoré nemecká vláda nemala finančné prostriedky, a túto situáciu sa snažila riešiť nadmernou emisiou obživa).
4. **stagflácia** – zvláštna forma inflácie sprevádzaná vysokou nezamestnanosťou.

Dôsledky inflácie:

- ❖ klesajú reálne príjmy obyvateľstva, a tým aj jeho kúpyschopnosť,
- ❖ znehodnocuje hotové peniaze a úspory,
- ❖ mení štruktúru spotreby (rastú výdavky na základné životné potreby a klesajú výdavky na iné tovary a služby),
- ❖ znevýhodňuje veriteľov a majiteľov peňazí a prináša výhody majiteľom nehnuteľností a dlžníkom.

Finančné trhy

Finančný trh – je jeden z najdôležitejších druhov trhov, je to trh univerzálny, pretože jeho zdroje a prostriedky majú univerzálne, všeobecné využitie vo všetkých oblastiach národného hospodárstva. Finančné trhy majú takisto svoju *dopytovú* a *ponukovú stranu*. Stranu ponuky tvoria úspory rôznych ekonomických subjektov (veritelia). Strana dopytu vyjadruje, že ďalšie subjekty (firmy, vláda, jednotlivci) potrebujú tieto prostriedky (dlžníci).

Základnou funkciou finančného trhu je presun voľných peňažných prostriedkov z prebytkového do deficitného sektora ekonomiky.

Finančné trhy delíme:

1. **z časového hľadiska:**
 - peňažný trh (krátkodobý),
 - kapitálový trh (dlhodobý).

2. z hľadiska predaja:

- primárny (priamy),
- sekundárny (druhotný).

Peňažný trh – krátkodobý finančný trh, na ktorom sa požičiavajú voľné peňažné prostriedky vo forme krátkodobých úverov (so splatnosťou do 1 roka).

- štátna pokladničná poukážka, zmenka, šek, depozitný certifikát.

Kapitálový trh – dlhodobý finančný trh vo forme dlhodobých úverov (so splatnosťou nad jeden rok).

- dlhopisy, obligácie, hypotekárne zálohové listy, vkladové listy, podielové listy, akcie, investičné kupóny.

Tak peňažný, ako aj kapitálový trh sa môže realizovať:

- v domácej mene (u nás v Sk),
- v cudzích menách (valuty a devízy).

Valuta – je označenie peňazí (bankoviek a mincí) iných štátov, napr. 1 USD, 1 EUR, 1 CAN. Valuty sú vlastne hotové peniaze cudzích štátov.

Devíza – je peňažná pohľadávka znejúca na cudziu menu, splatná v cudzine. Môže mať rôznu formu, napr. akreditívu, šeku, zmenky atď. Devíza môže znieť na voľne vymeniteľné meny (voľná devíza) alebo na meny, ktoré v zahraničí nie sú voľne vymeniteľné (viazaná devíza).

Akreditív – je poverovací list, ktorým banka dáva príkaz inej banke, aby majiteľovi akreditívu alebo osobe poverenej v akreditíve vyplatila na preukaz totožnosti (občiansky preukaz) určitú sumu, a to buď naraz, alebo po častiach.

Šek – je cenný papier (je listina, ktorá predstavuje pohľadávku vlastníka, majiteľa CP /veriteľa/ voči tomu, kto CP emitoval, čiže dlžníkovi) obsahujúci bezpodmienečný písomný príkaz peňažnému ústavu (banke, sporiteľni alebo zmenárni), aby z pohľadávky vystavovateľa vyplatila sumu peňazí, na ktorú je vystavený šek, a to buď majiteľovi šeku alebo osobe uvedenej na šeku.

Zmenka – je cenný papier obsahujúci zákonom predpísané náležitosti, v ktorom sa vystavovateľ (emitent) zmenky:

- a) buď sám priamo zaväzuje, že v stanovenom čase zaplatí príslušnú sumu druhej osobe (veriteľovi – remitentovi) - vlastná zmenka,
- b) alebo prikazuje tretej osobe, aby namiesto neho v stanovenom čase zaplatila jeho veriteľovi určitú sumu - cudzia zmenka.

Eskont zmenky – znamená kúpu a predaj pohľadávky vo forme úveru pred lehotou jej splatnosti po zrážke diskontu (úroku).

Reeskont zmenky – znamená jej ďalší eskont. Reeskont emisnej (centrálnej) banky predstavuje emisia bankoviek do obehu.

Primárny trh – firmy a vláda emitujú (vydávajú do obehu) cenné papiere prvotným kupcom bez sprostredkovateľa.

Sekundárny trh – trh, na ktorom sa opätovne predávajú už vydané cenné papiere, čiže ide o tzv. predaj z druhej ruky. Sekundárny trh je organizovaný prostredníctvom **burzy**.

Burza – ojedinelý, vysokoorganizovaný sekundárny trh, ktorý sa pravidelne koná v určitom čase a na určitom mieste. Podľa predmetu obchodovanie rozlišujeme:

- tovarové burzy (Londýn - vlna, kaučuk, káva, kakao, čaj, korenie; New Yorku - bavlna, hodváb, kovy, cukor chemikálie, Alexandrii - bavlna, Singapur – kovy),
- peňažné burzy (obchoduje sa s valutami, devízami a cennými papiermi – newyorská, londýnska, tokijská a parížska burza),
- burzy služieb.

Rozlišujeme tri základné typy búrz:

1. **anglo-americký typ** – štát priamo nezasahuje do burzových obchodov,
2. **stredoeurópsky typ** – burza je riadená volenou burzovou komorou a štát vykonáva dozor prostredníctvom burzového komisára, ktorý je menovaný vládou,
3. **francúzsky typ** – prístup na burzu je v podstate voľný, ale obchody sa uskutočňujú len prostredníctvom maklérov.